

Els «principats i potestats» i els «elements del món» en Pau

Enric CORTÈS

Segons l'esquema paulí de soteriologia, tothom és pecador. Probablement aquesta universalitat del pecat és una de les bases de la seva soteriologia afirmada en diversos llocs, p. ex. Rm 3,22-24: «Per la fe en Jesucrist, Déu dona la seva justícia a tots els qui creuen, sense fer cap distinció, ja que tots havien pecat i vivien privats de la glòria de Déu. Ell els fa justos purament per gràcia, en virtut de la redempció acomplerta en Jesucrist.» En la mateixa línia, Ga 2,16. Aquest universalisme del pecat no és allò que sobretot es vol afirmar en Rm 5,22ss. El text vol subratllar que en tota la història de la humanitat (començant pel primer home, Adam), malgrat ser tan llarga i aclaparadorament pecadora, hi sobresurt ara la gràcia obtinguda per l'antitipus d'Adam, Jesús, el Crist. Nogensmenys és prou palès també l'universalisme del pecat i del seu fruit, la mort, en el món present: «Per obra d'un sol home va entrar el pecat al món, i amb el pecat hi entrà també la mort; i així la mort s'ha estès a tots els homes, ja que tots han pecat» (Rm 5,12).

Sembla que en els dies de Pau es feia una lectura privilegiada del pecat d'Adam i Eva en el judaisme de Jerusalem i de la diàspora per explicar la universalitat del pecat humà i la causa del mal moral.¹ S'ha de suposar així, almenys en certs ambients jueus com és ara el de 4Esd 3,21.22.26; 4Esd 7, 118² és especialment significatiu: «Oh Adam, ¿què vas fer? Perquè encara

1. Una altra manera d'explicar el problema del mal en el món, que prescindeix totalment de Gn 3, l'ofereix la comunitat(s) henòquica els ss. IV-I aC, com dèiem en la lliçó inaugural del curs 2010-2011, *Una comunitat jueva a la recerca del mal moral*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya – Facultat de Filosofia de Catalunya 2010.

2. La majoria d'investigadors el col·loca cap a l'any 100 dC. Vegeu entre altres, B. M. METZGER en J. H. CHARLESWORTH (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 1, p. 520; A.-M. DENIS,

que ets tu qui va pecar, la caiguda no és solament teva sinó també nostra, que som els teus descendents»; 2Ba 54,15³ és també explícit: «Ja que, si Adam va pecar primer i ha portat la mort sobre tots els qui no eren en el seu temps, també aquells qui han nascut d'ell han preparat, cadascun d'ells, per a la seva ànima el suplici del futur o bé cadascun d'ells ha escollit per a ell les glòries del futur.»⁴

Segurament hem de mencionar també en aquesta línia el cèlebre afegitó del Siràcida: «De la dona va venir el primer pecat i tots morim per culpa d'ella.» Que, segons els entesos, aquesta frase no sigui d'ell, és a dir, del segle II aC, sinó que procedeixi de mans alienes que l'han introduït posteriorment i sense permís en l'obra del Siràcida, és de nul·la importància pel que ara ens ateny. Donat el context i l'època de les citacions suara mencionades (procedeixen del s. I dC), és lícit suposar que la sentència tan misògina del Siràcida s'ha introduït en el text no abans d'aquest segle.

Però el que vol Pau, escrivint d'acord amb les idees del seu temps que els textos adduïts palesen, és no tant parlar del que va passar amb Adam sinó del que passa rere d'ell dia a dia (el pecat en què està immersa la humanitat abans de la vinguda de Jesús, el Crist) i de la sobreabundància, per damunt de l'ensulsiada general, de la gràcia salvífica per la fe (Rm 3,22-26) .

1. ELS DIMONIS. SATANÀS

Pau sap que el mal abunda en el món pagà, en els àmbits jueus i també enmig dels cristians, encara que sigui, en principi, vençut pel misteri pasqual de Jesús, que el cristià viu pel *pneuma* o l'esperit que se li ha infós. Pau ha fet experiència d'això en el seu propi cos o en la seva persona: Ho confessa en la seva gran carta teològica, Rm 7,18-21: «Sé que el bé no habita dintre meu, és a dir, en la meva carn. Veig que sóc capaç de voler el bé, però

Introduction à la littérature religieuse judéo-hellénistique, vol. 1, Turnhout: Brepols 2000, pp. 848-849.

3. Vegeu 2Ba 17,3.

4. Traducció de J. FERRER, *Apocalipsi siràca de Baruc* (Literatura intertestamentària. Literatura apocalíptica, 2), Barcelona: Institut Cambó 2003. Vegeu els molts paral·lels rabínic citats en nota de la traducció francesa de P. BOGAERT, *L'Apocalypse syriaque de Baruch*, 2 vols., Paris: Du Cerf 1969. Entre ells sobresurt Sifra 5,18 (12,10): «R. Yose (deia): si tu vols saber quin és el do (*matan*) del salari dels justos en el futur que vindrà, aprèn del primer home: només va rebre un sol precepte prohibitiu i el va transgredir. I mira amb quantes morts van ser castigats ell i els seus descendents fins a la fi de totes les generacions», L. FINKELSTEIN (ed.), *Sifra debe Rab. we-hw' Sefer Torat Kohanim*, 2 vols., New York, NY: Jewish Theological Seminary of America 1983.

no de fer-lo: no faig el bé que voldria, sinó el mal que no voldria. Si faig, doncs, allò que no vull, és clar que no sóc jo qui ho fa, sinó el pecat que habita dintre meu. Trobo, per tant, aquesta llei: quan jo vull fer el bé, és el mal el qui se'm fa present.» Sap que en aquest mal que no voldria hi col·labora algú perquè es faci: «I perquè no m'enorgulleixi de les revelacions extraordinàries que he tingut, m'ha estat clavada una espina a la carn: és un enviat (*aggelos*) de Satanàs que em bufeteja perquè no m'enorgulleixi» (2Co 12,7). Aquesta col·laboració en el mal és a vegades definida com la de qui impedeix que el bé es faci: p. ex., Satanàs ha impedit el viatge de Pau a Tessalònica (1Te 2,18); o com la que fa actuar els dolents, els falsos profetes, el Malvat, etc. (vegeu 2Te 2,9-11). La col·laboració en el mal que aporta Satanàs és descrita en altres llocs com a «temptació». Aquesta es fa palesa, p. ex., quan Pau aconsella als casats: «No us refuseu l'un a l'altre, si no és de comú acord i durant un cert temps per tal de dedicar-vos a la pregària; però després torneu a tenir relacions matrimonials, no fos cas que Satanàs us temptés (*peirazê*) aprofitant-se de la vostra falta de domini» (1Co 7,5). No deu ser massa equivocat pensar en Satanàs en la frase de 2Co 4,4 sobre *el déu d'aquest món*: «A ells, els incrèduls, el déu d'aquest món els ha encegat l'enteniment per tal que no els il·lumini la llum de l'evangeli de la glòria del Crist, que és imatge de Déu.» L'encegament de la ment per a impedir l'accés a l'evangeli de Jesús sembla fet en col·laboració amb Satanàs.

Això no obstant, el poder de Satanàs ha estat anul·lat en la seva arrel pel poder de l'acció salvífica de Jesús, i desapareixerà aviat: «El Déu de la pau esclafarà ben aviat Satanàs sota els vostres peus!» (Rm 16,20).

Els «dimonis» (formulació genèrica de «Satanàs») no apareixen en les cartes segures de Pau com a causants del mal moral de l'home/dona; surten sols en 1Co 10,20-21 com identificats amb els ídols que per a l'autor de les cartes són no-res. J. D. G. Dunn resumeix bé la natura i actuació dels dimonis en Pau: «Sers celestials subordinats a Déu i a Crist amb poder per intervenir entre Déu i la seva creació i hostils als anhels d'aquesta i a les voluntats de la gent.»⁵ Els trobem explícitament com elements hostils en la història de la salvació humana en l'esmentat 2Co 12,7 i potser en Rm 8,38-39. Si deixem, doncs, de banda Satanàs,⁶ diríem que els elements demo-

5. J. D. G. DUNN, *The Theology of Paul the Apostle*, Grand Rapids, MI – Cambridge: W. B. Eerdmans 2006, p. 106.

6. Vegeu encara altres activitats de Satanàs: apareix com a *receptor* (*castigador?*) de l'incestuós en 1Co 5,5, o com a *loc* que ha d'ocupar l'excomunicat per la comunitat i per Pau (?). Satanàs té uns propòsits i intencions conegudes pel cristià: «No volem pas que Satanàs en tregui partit, que ja coneixem massa les seves intencions», 2Co 2,11.

níacs tenen poc a veure amb la història de la salvació del cristià col·lectivament i personal.

2. ELS ÀNGELS

D'altra banda, la comunitat angèlica tampoc no sembla despertar un interès especial en Pau. En parla perquè així li ho ha transmès la tradició: p. ex., diu que foren els mitjancers del lliurament de la Torà. No veiem que Pau tingui interès en les llargues i complexes denominacions d'àngels, arcàngels, serafins, trons, dominacions, etc., ni tampoc en les seves múltiples i variades funcions de les quals trobem tants testimonis en la literatura apocalíptica jueva que precedeix i acompanya l'època paulina.⁷

Sobta, no obstant això, que parli alguna vegada dels «principats i potestats» (*arjai kai exousiai*), dels «poders» (*dunameis*), i encara sobta més que l'apòstol mencioni la maldat dels «elements del món» (*stoijeia tou kosmou*) contra el cristià. D'aquests últims en parlarem després.

En l'exegesi contemporània s'ha volgut il·luminar el sentit d'aquestes expressions des d'un doble origen:

- a) Pau ho pren de l'apocalíptica jueva, la qual tendeix a desmititzar-ho en el sentit de restar importància a aquests «principats i potestats», «poders», etc., en la vida del cristià.
- b) El llenguatge de Pau prové del seu món estoic o del platonisme mitjà contemporani.

Fem, doncs, un primer examen de l'apocalíptica jueva. Hom acostuma a deixar de banda els textos més o menys paral·lels a les expressions paulines que es troben en 1Henoc (versió grega) perquè o bé són tinguts per corruptes o són una traducció al grec conjectural, o bé de datació impossible o no segura (1Hen 6,7-8; 41,9; 61,10). No obstant això 2Hen 20,1, en grec, recensió llarga, és especialment significatiu: «Aquells homes em van alçar d'allí i em van portar amunt cap al setè cel. Vaig veure allí una llum molt gran i tots els terribles exèrcits dels grans arcàngels i les forces incorpòries i les dominacions i els orígens, les autoritats, els querubins i els serafins i els trons amb multitud d'ulls i els regiments i les lluminoses estacions dels *otanim...*»⁸

7. Vegeu-ho especialment en 1Henoc i *Jubileus*.

8. He seguit la versió de F. I. ANDERSEN (J. H. CHARLESWORTH [ed.], *The Old Testament Pseudepigrapha*, London: Darton-Longman-Todd 1982).

C. E. Arnold,⁹ tot i admetre que el grec és conjectural, creu que la versió retrotreu a un text grec del segle I dC amb els termes: *dunameis*, *kuriotêtes*, *arjai*, *exousiai*, *thronoi*. Però molts creuen que l'obra és molt més tardana; F. I. Andersen ens recorda que l'època és molt difícil de fixar: hom ha parlat de tots els anys, tant d'abans de Crist com de la baixa EM.¹⁰ En bona llei, no podem servir-nos d'aquest text.

TestLev 3,8: «En el (cel) on sempre s'ofereixen himnes a Déu.» Es tracta de grups d'àngels, i a continuació hi ha trons (*thronoi*) i dominacions (*exousiai*) que es troben també en altres obres de la literatura intertestamentària¹¹ i en les cartes d'origen paulí discutit.¹²

En la llista adduïda per l'article de Chr. Forbes s'hi haurien d'afegir altres textos dels TestXIIPa sobre els «poders» (*dunameis*). Vegeu TestLev 3,3: «En el tercer (cel),¹³ hi ha les forces (*dunameis*) dels exèrcits,¹⁴ les quals estan preparades per a castigar, en el dia del judici, els esperits de l'error i de Beliar.» Sobretot a tenir en compte en aquesta línia els «poders de la Glòria» (*dunameis tês doxês*) que beneeixen Simeó en TestJud 25,2 i Dn 3,61.¹⁵

Per a la majoria d'investigadors els TestXIIPa és una obra jueva que hom col·loca en general cap al segle II aC. Per tant, entraria de ple dret en la discussió del tema. Per a un petit grup d'investigadors (que, però, va *in crescendo*), iniciat per M. de Jonge les coses són ben diferents: és una obra cristiana del segle II dC.¹⁶ No entraria, doncs, en l'estudi de les obres que poden

9. Citat per Chr. FORBES, «Paul's Principalities and Powers: demythologizing Apocalyptic?», *JSNT* 82 (2001) 77.

10. *Ibid.*, 95.

11. Vegeu sobretot TestSal 20,15 (s. I-III dC); TestAd 4,4. Aquest testament es considera com procedent del s. II-V dC.

12. Col 1,16: «Ja que Déu ha creat per ell totes les coses, tant les del cel com les de la terra, tant les visibles com les invisibles, trons (*thronoi*) i sobirania (*kuriotêtes*), principats (*arkhai*) i potestats (*exousiai*). Tot ha estat creat per ell i destinat a ell.» Ef 1,21: «Per damunt de tot principat (*arkhês*) i potestat (*exousias*), poder (*dunameôs*) i sobirania (*kuriotêtos*), i per damunt de qualsevol altre nom que es pugui invocar, tant en el món present com en el futur.»

13. Pau, en la seva ascensió mística, parla també del *tercer cel*, encara que sembla que és d'una natura diferent.

14. Segurament, les diferents categories d'àngels: vegeu-les en el TestJud 25,2. Com que el context és clarament escatològic, segur que aquesta lluita-càstig dels àngels contra els esperits de l'error i de Beliar no és gaire diferent de la lluita mítica de Miquel i els seus àngels contra Satanàs i els seus, represa en Ap 12,7-9 per a descriure els efectes de la victòria pasqual de Crist. Vegeu «el diable i els seus àngels» de l'escena del judici final en Mt 25,41.

15. «Beneïu el Senyor, tots els poders (*dunameis*) del Senyor.»

16. Podeu veure detalls en E. CORTÈS, *Una comunitat jueva a la recerca de la causa del mal moral*. Lliçó inaugural del curs acadèmic 2010-2011, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 2010, pp. 63-69.

il·luminar les cartes paulines. Per tant, les citacions que hem fet del TestLev són massa qüestionables..., però val la pena de recordar-les per si l'opinió majoritària sobre TestXIIPa té raó respecte a la natura i època de l'obra.

És probable que els «trons» —que es troben en el cel— del suara esmentat TestLev 3,8 tinguin a veure amb la «saviesa que assisteix els teus trons [de Déu]», Sv 9,4¹⁷ tot i que la BCI hagi traduït per «la Saviesa que seu amb tu en el teu tron», perquè l'original diu: τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν.¹⁸ Encara que sigui difícil de precisar el sentit del mot en Sa és obligat de citar com a paral·lel més tardà o no dels «trons» sapiencials, TestSal 3,5-6,¹⁹ que deu dependre de la Sa. En efecte l'expressió del Testament és la de la Sa 9,4: τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν. El TestSal continua dient: «... i has posat sota la meva²⁰ subjecció (la de Salomó) tota la potència (pasan... *dunamin*) dels dimonis».

Però no sempre en el testament *dunamis* té connotació dolenta referida als dimonis. Així en TestSal 20,15: «Tot el que es fa en els cels també es fa a la terra, perquè els principats i la potestat²¹ i els poders (αἱ γὰρ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσία καὶ δυνάμεις ἄνω ἵπτανται καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ οὐρανοῦ ἀξιοῦνται) volen per dalt i són considerats dignes d'entrar al cel.» Aquí els principats i le(s) potestat(s) i els poders són considerats «bons» (en oposició als dimonis que no tenen on apuntalar-se i van caient damunt la terra) contra el model literari comú. Sorprèn, diu Chr. Forbes;²² els dimonis tenen en el Testament noms i personalitats propis²³ (no així els principats i les potestats i els poders = títols abstractes); en 20,12 també els dimonis pugen al firmament dels cels i volen entre les estrelles i s'assabenten del que diu Déu sobre el destí dels homes.²⁴

17. Generalment es col·loca en el segle I aC.

18. Id. en la Vulgata: «sedium tuarum adstricem sapientiam.»

19. Els investigadors no es posen d'acord sobre l'època. El ventall va des de finals del s. I dC fins al s. V dC.

20. Seguint el text grec i la mateixa versió al castellà d'A. PIÑERO, en *Apócrifos del Antiguo Testamento*, vol. 5, Madrid: Cristiandad 1987, pp. 325-387. D. C. DULING (en J. H. CHARLESWORTH [ed.], *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. I, London: Darton-Longman-Todd 1982) tradueix: «... who has placed in subjection all the power of the demons.»

21. La traducció anglesa de Duling tradueix el mot per un plural. També la castellana.

22. *Ibid.*, 79.

23. En TestSal 18,2 s'anuncien així: «Nosaltres som els trenta-sis cossos celestials, els governants (*stoikheiai*, segons l'edició suara esmentada) de l'univers de l'obscuritat d'aquest temps.» A. Piñero tradueix: «Nosotros somos los treinta y seis elementos, los rectores de las tinieblas de este mundo.» Chr. Forbes equivocadament parla en nota de «set regents primordials (*elemental*) de l'univers».

24. Hom acostuma a citar encara com a *representant dels àngels que estan per damunt dels principats*, 3Ba 12,1-3 (text grec). Però l'obra es considera generalment del s. II dC.

L'obra té la seva importància, sobretot perquè encara que hom pot creure que el conjunt de l'obra és dels segles III-IV, la majoria d'investigadors pensa que «molt material del testament reflecteix el judaisme palestinenc del segle I».²⁵

És també important 2Ma 3,24: Heliodor era prop de la sala del tresor quan «el governant dels esperits i de tots els poders (*o tòn pneumatôn kai pasês exousías dunastês*) va fer que es produís una aparició extraordinària». M. Black interpreta, probablement amb raó que *exousías* és el poder o potestat espiritual; de fet, hem mencionat com a paral·lel TestLev 3,8 on sens dubte el mateix terme indica les potestats espirituals dalt del cel.²⁶

Aquesta lectura recolza també sobre TestAbr 13,9-10 (B) que citarem més tard sencer quan parlem de la «mort» en Pau. Ara en tenim prou de dir que aquest testament menciona també les «potestats» celestials i els «trons».

Conclusió: és més que probable que alguns escriptors que usen el gènere apocalíptic emprin els termes abstractes. Respecte a això, la llista de les obres que contenen aquests termes presentada per Forbes s'ha d'allargar una mica, almenys... Però segurament que la llista que hem donat no és tampoc exhaustiva. Amb tot, s'ha de mantenir l'afirmació de Forbes: en general aquestes obres prefereixen les personalitzacions a les abstraccions. Habitualment els àngels i els dimonis tenen noms i personalitat.²⁷

2.1. «Principats i potestats»

Algunes vegades apareix l'expressió, «principats i potestats» (en 1Co 15, 24, *πάσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν*)²⁸ en l'apocalíptica jueva (TestAbr.B 13,10; TestSal 20,15). És clar que no són textos del tot fiables. No obstant això, 2Ma 3,24 i TestLev 3,8, encara que sols aportin el terme *exousia*, són un altre testimoni ferm que ens fa posar en dubte l'afirmació de J. D. G. Dunn: *exousia* com a poder celestial no té paral·lel en l'ús pre-

25. DULING, *ibíd.*, 942.

26. L'argument em sembla vàlid almenys per a tots aquells que pensen que els TestXIIIPa és obra jueva del s. II aC, la majoria d'investigadors. Chr. Forbes creu que hi ha una alternativa a l'opció de M. Black: podria també interpretar-se que els *esperits* són celestials i les *exousiai* autoritats terrenals.

27. *Ibíd.*, 81.

28. Vegeu Co 1,16: ἀρχαὶ εἶτε ἐξουσίαι; 2,10: ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας; 2,15: τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας; Ef 1,21: πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας; 3,10: ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις; 6,12: πρὸς τὰς ἀρχὰς πρὸς τὰς ἐξουσίας

cristià.²⁹ Però no és fàcil escatir el significat precís del terme en 1Co 15,24: «Llavors arribarà la fi, quan ell posarà el Regne en mans de Déu, el Pare, després d'haver destruït tota mena de principat, potestat i poder.»³⁰ El més segur, però, és interpretar-ho a partir de l'apocalíptica jueva: poders celestials al servei de Déu i subjectes a Ell. És curiós que al cap i a la fi aquests «principats i potestats» han de desaparèixer segons els mots que acabem de citar...

Acabem amb un resum sobre els àngels. Al que s'ha dit abans sobre el tema, afegim ara una primera obvietat: entre els escrits autèntics de Pau i els dubtosos hi ha una diferència considerable: en les cartes que no són paulines, o de les que es dubta, els *principats*, *les potestats*, *els poders*, creixen decididament en importància; a més, se'n precisa millor el lloc que ocupen i el seu poder d'acció. Textos pertinents en aquest sentit (uns més, altres menys) són: Ef 1,21; 2,2; 6,12;³¹ Col 1,13.16; 2,10.15;³² 2Te 2,9; 1Tm 1,20; 5,15.

En les cartes autèntiques Pau diu ben poca cosa dels àngels. Parla més del que no poden fer que del que fan. Quan els descriu com a missatgers o servents administradors, no en surten pas gaire galdosos: «Doncs bé, si algú us anuncia un evangeli diferent del que us vam anunciar, ni que fòssim nosaltres mateixos o un àngel baixat del cel, que sigui maleït.» En conjunt, com diu Forbes, «l'ús de Pau dels àngels porta com a punt final un resultat negatiu.»³³ Això no vol dir que per Pau els àngels no comptin.³⁴ Com diu J. Becker, «el món angèlic, subordinat a Déu, *que Pau menciona tot passant*,³⁵ és també una realitat "mítico-real" (Rm 8,38; 1Co 4,9; 13,1; Ga 1,8; 3,19; etc).»³⁶ Per J. Becker no es pot dir que aquestes «potències numèniques (en Pau) no siguin reals sinó meres projeccions de la consciència humana».³⁷ Però, què vol dir «mítico-real»? Potser l'autor amb la

29. DUNN, *The Theology of Paul*, 106.

30. Vegeu Ef 6,12.

31. «Perquè no ens toca de lluitar contra la carn i la sang, sinó contra les potències i les autoritats, contra els qui dominen aquest món de tenebres, contra els esperits malignes que són a les regions celestials, πρὸς τὰς ἀρχάς πρὸς τὰς ἐξουσίας πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.»

32. «Així ha desarmat les potències i les autoritats (τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας) i les ha exposades públicament en espectacle, afegint-les com a presoneres en el seu seguici triomfal.»

33. Chr. FORBES, «Paul's Principalities and Powers: Demythologizing Apocalyptic?», *JSNT* 82 (2001) 65 n. 13.

34. Vegeu-ho sobretot en 1Co 4,9; 13,1; Ga 1,8; 3,19.

35. La cursiva és meua.

36. J. BECKER, *Pablo el Apostol de los paganos*, Salamanca: Sígueme 1996, p. 453.

37. *Ibid.*

referència al mite vol recordar el de Gn 6,1-4? La comunitat henòquica d'aquest mite tragué molt profit espiritual segles abans de Pau (s. IV-III aC fins al s. I dC), validant no sols l'existència d'esperits superiors, sinó explicant també amb detall tots o molts dels seus rols, importants, per cert.³⁸ Sigui com sigui, Pau no en fa gens de cas. No sembla pas conèixer-lo.³⁹ I si el conegué, certament volgué devaluar-ho bastant radicalment. Recollim com a conclusió els mots de J. D. G. Dunn: «Pau no devia tenir una forta fe en ells (els àngels) o una clara idea de què eren. És el que indiquen les dues referències paulines (Rm 8,38-39 i 1Co 15,24). No tenia cap dubte que eren uns poders reals, suprahumans, unes forces espirituals suprasocials que influïen en els esdeveniments i en les conductes. Però no l'interessava descriure'n els detalls.»⁴⁰ Però per més que s'afirmi la desmitització paulina respecte a l'herència judeoapocalíptica, és indubtable que Pau manté una certa creença en els poders angèlics i hostils.⁴¹

3. «ELS ELEMENTS DEL MÓN», στοιχία τοῦ κόσμου

No falten els exegetes que pensen que aquí (Ga 4,3.9) també hi ha una referència als dimonis com a entitats de proporcions còsmiques o poders astrals. Però segurament que l'expressió esdevé més intel·ligible si ens atemem a l'ús que en feia la gent culta contemporània de Pau, el món grecoromà del segle I dC. L'expressió, segons els estudis dels últims cinquanta anys, ve de lluny. Ja els primers filòsofs parlaven de les quatre primeres rels (o elements): aigua, foc, aire, terra. A vegades se n'hi afegia una cinquena, l'èter.

Empèdocles, ja en el segle V aC, parlava d'aquestes quatre rels; Plató, d'aquestes quatre «elements». La lluita entre els elements permetia els canvis en la natura (els seus trasbalsaments) i a la vegada la persistència d'aquesta almenys fins a la fi dels temps en què l'ànima, alliberada d'aquestes guerres, al final gaudiria de la pau en un món suprahumà. Molts són els autors que s'addueixen com a testimonis d'aquest pensament multiseular; idees que duren encara en temps de Ciceró, Alexandre Polyhistor, Ovidi,

38. Vegeu CORTÈS, *Una comunitat jueva*, 19ss.

39. Sí, en canvi, Jud 6; 2Pe 2,4 i Ap 12,7-9.

40. *Ibid.*, 109.

41. Mots presos, amb alguna variant (com ara la referència als àngels), de C. E. Arnold, citat en l'article de FORBES, «Paul's Principalities and Powers: demythologizing Apocalyptic?», 86

Filó d'Alexandria, Plutarc (contemporani de Pau), etc.⁴² El camí per arribar a aquest pensament —suficientment precís i universal al temps del Platonisme mitjà del món grecoromà (s. I aC – finals del s. II dC)— és doble: d'una banda els personatges de la mitologia grega tendeixen a esdevenir, a través de l'al·legoria, forces abstractes del cosmos. De l'altra, aquestes es personalitzen i esdevenen déus, semidéus, ànimes.⁴³ Un clar exemple l'ofereix Filó d'Alexandria que parlant dels terapeutes diu:

Qui pot ser comparat amb ells d'entre els qui veneren els elements (*stoijeia*): la terra, l'aigua, l'aire, el foc? Són elements que han rebut noms diversos de gent diferent, que anomenen el foc Hefaistos, perquè és semblant a un foc abrusador; l'aire l'anomenen Hera, perquè és elevat i porta amunt; l'aigua l'anomenen Poseidó, que expressa la idea de beguda; la terra l'anomenen Demèter, perquè sembla la mare de tots, vegetals i animals. Aquests noms han estat inventats pels sofistes, però els elements són matèria sense ànima incapaç de moure's per ella mateixa, lliurada a l'albir de l'artesà que li dona forma i qualitat (Contempl 3-4).⁴⁴

Els «elements del món» s'han d'entendre, repetim, com els pensaven els contemporanis de Pau en el món culte grecoromà del segle I dC; no obstant això, Pau pot haver-los pensat com forces espirituals d'alguna manera personificades i demonitzades, ja que eren tractades com déus per la gent.⁴⁵ El com i el perquè de l'oposició paulina a aquesta manera de pensar de la gent del seu temps l'entengué ja molt bé H. Schlier en 1961: els ídols «en realitat, no són déus» (Ga 4,8), però quan els pagans els reconeixen com déus, adquireixen una autoritat demoníaca i «quan els cris-

42. Vegeu les citacions en J. BLINZLER, «Lexikalisches zu dem Terminus *ta stoijeia tou kosmou* bei Paulus», en *Studiorum Paulinorum Congressus Internationalis Catholicus 1961* (AnBib 17, 18), vol. 2, Rome: Biblical Institute Press 1963, pp. 429-439 i sobretot pp. 439-443; E. SCHWEITZER, «Slaves of the elements and worshipers of angels: Gal 4:3,9 and Col 2:8,18,20», *JBL* 107/3 (1988) 456-4687; Chr. FORBES, «Pauline Demonology and/or Cosmology? Principalities, Powers and the Elements of the World in their Hellenistic Context», *JSNT* 85 (2002) 52-71; la llista més completa es troba en D. RUSAM, «Neue Belege zu den στοιχεῖα τοῦ κόσμου (Gal 4,3.9; Kol 2,8.20)», *ZNW* 83 (1992) 119-124.

43. Vegeu FORBES, «Pauline Demonology and/or Cosmology?», 71-72.

44. Traïem el text català de FR. RAURELL (ed.), *De Vita Contemplativa*, Barcelona: PPC 2006.

45. Així pensa Chr. FORBES, «Paul's Principalities and Powers: Demythologizing Apocalyptic?», *JSNT* 82 (2001) 83. En aquest mateix sentit hi ha també, almenys fins que no es clarifiqui més la qüestió, el bon comentari de J. L. MARTYN, *Galatians* (Anchor Bible 33A), New York, NY – London – Toronto – Sydney – Auckland: Doubleday 1997. També últimament T. ENGBERG-PEDERSEN, *Cosmology and Self in the Apostle Paul. The Material Spirit*, Oxford: University Press 2010, pp. 91-93.

tians s'hi acosten, encara que els ídols no siguin res, els dimonis els controlen.»⁴⁶

Per a Pau, doncs, el cristià és aquell que ha mort en Crist als «elements d'aquest món»: a les forces malèfiques suprasocials que influeixen en negatiu en la vida dels homes des dels cels sublunars superpoblats per aquests «elements», pel «fat» i per tota mena de poders malèfics,⁴⁷ altrament anomenats dimonis, o millor, els *daimones* malèvols; que els cristians han mort als «elements» vol dir que haurien d'abstenir-se del tot d'actes d'idolatria. Aquest món sublunar superpoblat del qual Pau, però, s'absté de dibuixar els trets (grans o petits, noms, funcions i rols, etc.) sembla oposar-se a l'accés del cristià a la presència de Déu, al setè cel (?).⁴⁸ Per això potser en l'*Apocalipsi* se'ns diu que els cels han de ser renovats (Ap 21,1). Però que hagin mort a aquests «elements» vol dir també que n'han estat alliberats fonamentalment, com estan alliberats dels àngels, de les potències i dels poders, ja ara: «Però, de tot això, en sortim plenament vencedors gràcies a aquell qui ens estima. N'estic cert: ni la mort ni la vida, ni els àngels ni les potències (οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαί), ni el present ni el futur, ni els poders (οὔτε δυνάμεις), ni el món de dalt ni el de sota, ni cap altra criatura no ens podrà separar de l'amor de Déu que s'ha manifestat en Jesucrist, Senyor nostre» (Rm 8,37-39).

De fet, són enemics que estan abocats a una pèrdua total de poder, a una desaparició definitiva, segons 1Co 15,24: «Llavors arribarà la fi, quan ell posarà el Regne en mans de Déu, el Pare, després de destruir tota mena de principat, potestat i poder», *πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν*.

Segurament que els investigadors que veuen en les cartes de Pau un intent de desmitització de la superpoblada i bastant sistematitzada apocalíptica jueva o també de l'herència del platonisme mitjà contemporani seu, no deuen ser massa lluny de la veritat.

46. H. SCHLIER, *Principalities and Powers in the New Testament*, New York, NY: Herder and Herder 1964 (1961), p. 27

47. En parla el deixeble de Pau (o el mateix Pau) en Ef 2,2: «en què vivíeu en altre temps seguint el corrent d'aquest món sotmesos al príncep de la potestat de l'aire (τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος) a l'esperit que actua ara entre els fills rebels.» En la mateixa línia, vegeu Ef 6,12: «Perquè no ens toca de lluitar contra realitats humanes, sinó contra les potències i les autoritats, contra els qui dominen aquest món (τὰς ἀρχάς πρὸς τὰς ἐξουσίας πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας) de tenebres, contra els esperits malignes que són a les regions celestials» (τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις).

48. Pau ha pujat fins al tercer cel, 2Co 12,2-4: «Conec un home en Crist que, ara fa catorze anys, va ser endut fins al tercer cel. Si va ser amb el cos o fora del cos, no ho sé, Déu ho sap... aquest home va ser endut fins al tercer cel. I aquest home —va ser amb el cos o va ser sense el cos, jo no ho sé, Déu ho sap— jo sé que fou endut al Paradís i va sentir-hi paraules inefables, que no li és permès de repetir a un home.»

4. PECAT, LLEI I MORT

Un tractament especial mereixen els conceptes/realitats paulins de «pecat» i de «mort». Per a Dunn, p. ex., serien en Pau «realitats existencials més que ontològiques», «personificacions i reificacions» dels poders que foren (i són) massa reals en l'experiència humana.⁴⁹ El pecat és un poder que està per damunt de l'home i contra ell. Pau el personalitza o quasi. Sorpren perquè costa de trobar-li paral·lels en la literatura contemporània. Molts veuen el pecat personalitzat en textos com és ara Rm 6,23: «El salari del pecat és la mort, però el do gratuït de Déu és la vida eterna en Jesucrist, Senyor nostre.»⁵⁰ És un poder que «entra» en el món (Rm 5,12) o que «reviu» en aparèixer el manament (Rm 7,9). Governa damunt del pecador i l'esclavitz (Rm 6,20): hom és esclau del pecat o esclau de Déu (Rm 6,22), ja que la vida del cristià que s'acaba de convertir és com el pas d'una senyoria a una altra.⁵¹

La mort (junt amb la Llei) sembla també personalitzar-se en el cèlebre text de Rm 8,38-39:

N'estic cert: ni la mort (οὐτε θάνατος), ni la vida, ni els àngels, ni els principats (οὐτε ἄγγελοι οὐτε ἀρχαί), ni el present ni el futur, ni els poders (οὐτε δυνάμεις),³⁹ ni el món de dalt ni el de sota, ni cap altra creatura no ens podrà separar de l'amor de Déu que s'ha manifestat en Jesucrist, Senyor nostre.

La mort havia ja estat molt personalitzada dins l'apocalíptica jueva. En el TestAbr veiem com, abillada adequadament per Miquel, s'apareix a Abraham. La mort, que segons el text és «un esperit superior» (ὕψηλόν πνεῦμα, v. 7)⁵² afalaga el patriarca (13,9-10 B):

La mort digué a Abraham: "T'ho dic, en tota la creació que Déu ha fet, no s'hi troba ningú com tu. Perquè fins i tot el mateix Déu ha buscat i no l'ha trobat en tota la terra; cercà en els àngels i arcàngels, principats i potestats així com trons [*en tois aggelois kai arkaggelois kai arkaïs kai exousiais thronoïs*], i per damunt de tota la terra (...) i no n'ha trobat cap com tu."

49. Vegeu *ibíd.*, 110.

50. I vegeu 8,3.

51. Vegeu E. P. SANDERS, *Paul and Palestinian Judaism*. London: SCM Press 1977, pp. 497-499.

52. Oposat així a l'home, Abraham, que és només «carn i sang», tal com continua el text en v. 7b.

Aquestes especificacions d'àngels, arcàngels, etc. no es troben en els textos editats,⁵³ però són part del ms. E (i semblantment del D), que és el millor ms. de l'obra.⁵⁴ El TestAbr procedeix segons opinió general del segle I aC – segle I dC.

Vist que es troba al costat dels àngels, es fa difícil negar a la mort, en Pau, un cert tipus de personalització, tot i que sigui bastant allunyada del que ofereix el TestAbr.B. En Pau la mort, el pecat i la llei, encara que en si són termes abstractes —i per tant impersonals— han estat personalitzats.⁵⁵ De la llei, donades les múltiples personalitzacions que té en la literatura jueva més o menys contemporània, ens ho podíem esperar. Del pecat, com dèiem, costa més. Però, llei i pecat són termes íntimament lligats a la història de la salvació tal com Pau la veu. La llei i el pecat hi actuen de forma recíproca,⁵⁶ i, certament, la seva «virulència» no és la d'una de simple metàfora.

CONCLUSIÓ

És difícil de precisar el que Pau ha pres i relativitzat de l'apocalíptica jueva. Segurament que en aquesta línia s'hi hauria de comptar el que diu sobre els àngels, Satanàs, poders angèlics (*dynameis*), principats i potestats (*arkhai xai exousiai*). Sens dubte el judaisme havia també facilitat les coses a Pau quan aquest vol personalitzar la mort, la llei (i potser també el pecat?). En canvi, «els elements d'aquest món» (*stoikheiai tou kosmou tou tou*) són segurament aportacions de la cultura filosòfico-religiosa contemporània de Pau, expressions del Platonisme mitjà i de la stoa. Pau és un home de la cultura del seu temps. La ciutat de Tars, en la qual neix, és cèlebre per l'abundància de filòsofs (sobretot estoics) autòctons.⁵⁷ Des de feia

53. Vegeu p. ex. la traducció anglesa i la nota corresponent de E. P. SANDERS [en J. H. CHARLESWORTH (ed.), *The Old Testament...*, vol. 1, 901]. Un bon comentari a les dues recensions del testament: M. DELCOR, *Le Testament d'Abraham. Introduction, traduction du text grec et commentaire de la recension grecque longue, suivi de la traduction des testaments d'Abraham, d'Isaac et de Jacob d'après les versions orientales*, Leiden: Brill 1973. En la col·lecció d'A. Díez Macho (*Apócrifos del Antiguo Testamento*, vol. 5, Madrid: Ediciones Cristiandad 1987, p. 516) els mots del ms. E s'han posat en el text.

54. Es troba també d'una manera similar en el ms. D.

55. En aquesta línia vegeu, entre altres, Chr. FORBES, «Paul's Principalities and Powers: Demythologizing Apocalyptic?», *JSNT* 82 (2001) 72.

56. Vegeu entre altres, Rm 3,19-20ss.

57. Sobre la importància de la stoa en Pau, podeu veure amb profit R. PENNA, «Paolo di Tarso e le componenti ellenistiche del suo pensiero», *Rivista Biblica* 57/2 (2009) 180-204; sobre l'impacte de la filosofia popular dels cínics en Pau, vegeu A. J. MALHERBE, *Paul and the popular Philosophers*, Minneapolis, MN: Fortress Presse 1989, pp. 68-70.

segles s'interpretaven els «elements del món» com a principis fonamentadors (filosòficament parlant) de l'univers que s'havien deïficat; parlar dels quatre principis (aigua, terra, foc, aire) com de divinitats personalitzades, cadascuna amb el seu nom propi, era part del material comú de la gent mínimament culta del temps de Pau, i, per tant, d'ell també. Ell, però, els descavalca, desmititza en part, reduint-los a la mínima expressió: és material ja caducat, envellit i empobrit per la victòria de Jesucrist damunt de tot poder celestial o sublunar, encara que per un temps arrosseguin els homes (i fins als cristians) a la idolatria amb els seus cultes i calendaris festius de tota mena.

Enric CORTÈS
 Cardenal Vives i Tutó, 16
 08034 Barcelona
 CATALONIA (Spain)

(acabat en data 23-11-2010)

Summary

It is difficult to be precise about what Paul has taken from Jewish apocalyptic and re-worked. Clearly, we need to include what he says about angels, Satan, angelic powers (*dunameis*), principalities and powers (*arjai kai exousiai*). Judaism naturally made it easy for Paul when he wanted to personify death or the law (and maybe also sin?). In contrast, the 'elements of this world' (*stoijeiai toû kosmoû toutoû*) are doubtlessly imported from the philosophical and religious culture of Paul's time, as expressions of middle Platonism and of the Stoa. Paul is a man of the culture of his day. The city of Tarsus in which he was born was famous for the abundance of local philosophers (especially the Stoics). For centuries, they had been interpreting the 'elements of this world' as the founding principles (philosophically speaking) of the universe that had been deified; speaking of the four principles (water, earth, fire and air) as personified divinities, each with their own name, was the common experience of anyone who had a minimum of culture in Paul's time, and therefore of Paul himself. He, however, disarms the concept, demythologizing it and reducing it to its bare minimum as he presents it as outdated and outmoded, rendered powerless by the victory of Jesus Christ over all celestial or earthly elements, even though for a time they continue to incline people (including Christians) towards idolatry with their various cults and calendars.